

21. KĀ EKONOMISKI IZDEVĪGĀK SAGARUMOT KOKA STUMBRU

**GALVENIE SORTIMENTI
TO KVALITĀTES PRASĪBAS
VĒRTĪBA**

Latvijas mežizstrādē dominē sortimentu tehnoloģija – koku stumbrus atzaro un sagarumo mežā un tālāk transportē kā apaļkoku sortimentus. Pareizai koka gāšanai, stumbra kvalitātes novērtēšanai, atzarumošanai un sagarumošanai ir ļoti liela nozīme, jo īpaši – cērtot lielu dimensiju kokus. Šis informatīvais materiāls var piedāvāt tikai ieskatu pamatprincipos par racionālu stumbru sagarumošanu un apaļo kokmateriālu sagatavošanu. Profesionālam koku gāzējam un harvesteram operatoram nepieciešamas apjomīgas zināšanas par koksnes uzbūvi un vainām, jāpārzina dažādu koku sugu apaļkoku sagatavošanas un uzglabāšanas prasības. Šīs zināšanas ir apgūstamas teorētiskosursos un praksē pieredzējušu pasniedzēju vadībā. Ja jums šādu zināšanu nav, labāk koku gāšanu un sagarumošanu uzticēt speciālistiem. Jo īpaši gadījumos, kad plānots izstrādāt augstas kvalitātes koksni, kur zināšanu trūkums un nepareizi pieņemti lēmumi var izmaksāt ļoti dārgi.

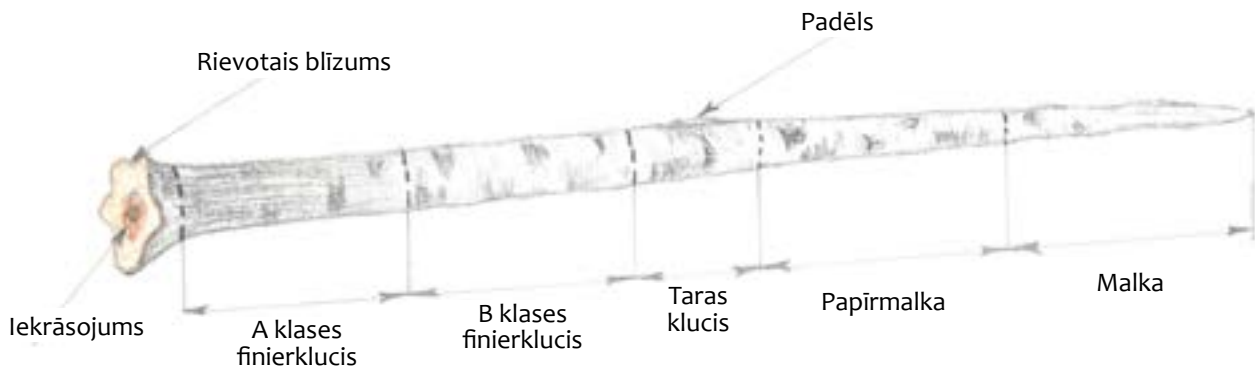
Neatkarīgi no tā, vai apaļkokoksnes sagatavošanu veic īpašnieks pats, vai arī profesionāls kokgāzējs, vēlamā sortimentāciju jānosaka īpašniekam. Līdz ar to īpašniekam ir jāorientējas apaļo kokmateriālu tirgū. Pirms cirsmas izstrādes vēlams zināt, kuram uzņēmumam apaļkokoksne tiks piegādāta, precizēt gatavojamo sortimentu dimensijas (garums, minimālais un maksimālais diametrs) un kvalitātes prasības. Pieprasītākajiem sortimentiem – malkai, papīrmalkai, zāgļaķīmiem, sīkļaķīmiem, taras klučiem – kvalitātes prasības un dimensijas ir standartizētas, tomēr dažādiem uzpircējiem var būt specifiskas prasības – piemēram, atšķirīgi sortimentu garumi vai prasība atšķirot atsevišķās krautnēs lielāku dimensiju apaļkokus, kuru cena būs augstāka.

Apaļkoku sortimentu cenas var atšķirties vairākkārtīgi, tādēļ svarīgi no stumbra iegūt maksimālu vērtīgo sortimentu apjomu. Visvērtīgākais ir stumbra resgaļa sortiments – pirmais ļaķis vai finierklučis. Tā vērtība reizēm pārsniedz pat pusi no stumbra kopējās vērtības. Lai resgaļa sortiments netiktu sabojāts jau koka gāšanas laikā, jāveido pareizs aizzāģējums un jāraugās, lai koks neiekārtos citu koku galotnēs. Vērtīgie sortimenti var tikt izbrāķēti arī dēļ gāšanas rezultātā iegūtām plaisām, lūzumiem, dēļ nekvalitatīvi veiktas atzarošanas vai neprecīzas sagarumošanas.

Vispārējā sortimentu gradācija, atkarībā no koku sugas un sortimentu vērtības, attēlota tabulā. Prioritāri ir visvērtīgākie sortimenti – A klases (elites klases) zāģbaļķi un finierkluči. Ļoti vērtīgi var būt arī speciālas nozīmes sortimenti – priedes stabu koksne, skuju koku būvbaļķi guļbūvēm u. c. Tomēr šiem sortimentiem nereti tiek izvirzītas ļoti augstas kvalitātes un sagatavošanas prasības un specifiski izmēri, kā arī to pieprasījumam ir reģionāls un sezonāls raksturs. B klases finierkluču un skuju koku zāģbaļķu cena ir zemāka nekā elites klases sortimentiem, tomēr daudz augstāka nekā sīkkoksnei. Tievos, vai arī zāģbaļķu un finierkluču kvalitātei neatbilstošus, zāģēšanai paredzētos sortimentus realizē kā sīkbaļķus vai taras klučus. Kā taras klučus realizē arī resnos to koku sugu sortimentus (baltalksnis, blīgzna u. c.), kuru koksnei nav cita pielietojuma. Kā taras klučus vai guļšņu koksni realizē skuju koku apaļkoksni, kuras kvalitāte neatbilst zāģbaļķu gatavošanai – zilējusi, sausa, kukaiņu bojāta, zaraina koksne.

Populārākie sortimentu veidi dalījumā pa koku sugām prioritārā secībā

<u>Priede</u>	A klases zāģbaļķis	zāģbaļķis	sīkbaļķis	papīr- malka	malka
<u>Egle</u>		zāģbaļķis	sīkbaļķis		
<u>Bērzs</u>	elites (A klases) finierklucis	B klases finierklucis	taras klucis	papīr- malka	malka
<u>Apse, melnalksnis u. c. lapu koki</u>		zāģbaļķis	taras klucis		malka

Stumbra sadalījums sortimentos.

Papīrmalka un malka ir sortimenti, kuru sagatavošanai un kvalitātei tiek izvirzītas daudz zemākas prasības nekā garenzāģēšanai un lobīšanai paredzētajiem sortimentiem. Tas attiecas gan uz pieļaujamajām garuma novirzēm, zariem un līkumainību, gan iekrāsojumu un trapes klātbūtni. Līdzīgas dimensijas, kā papīrmalkai, ir arī stabu virpošanai paredzētajiem skuju koku sortimentiem, tomēr kvalitātes prasības šiem sortimentiem ir augstākas. Papīrmalku gatavo no egles, priedes bērza un apses koksnes. Reizēm sludinājumos arī citu koku sugu koksne, kas paredzēta kokskaidu plātņu ražošanai, tiek kļūdaini saukta par papīrmalku. Papīrmalkas standarta garums mūsu valstī ir 3 m, bet minimālais tievgaļa diametrs – 6 cm bez mizas.

Malkai sagatavo koksni, kura kvalitātes vai nelielo dimensiju dēļ nav izmantojama citu sortimentu iegūšanai. Liela daļa malkas koksnes šobrīd mūsu valstī tiek pārstrādāta granulās. Arī malkas uzpircēji var izvirzīt specifiskas prasības piegādājamiem sortimentiem – minimālo un maksimālo diametru, nevēlamo koku sugu sastāvu u.c. Lai apaļos kokmateriālus būtu vieglāk transportēt, arī malkas sortimenta garums visbiežāk ir 3 m.

Reālais sortimenta garums.

Žūšanas plaisa skar mizu –
finierklucis tiek brāķēts.

Apalkoksnēs kvalitāte var pasliktināties arī uzglabāšanas laikā. Žūšanas plaisas, marmora trupe, zilējums un kukaiņu ejas var būt par iemeslu, kādēļ augstvērtīgi sortimenti tiek brāķēti un elites klases finierkluči jāpārdod par papīrmalkas vai malkas cenu, bet A klases zāģbaļķi – par guļšņu koksnes cenu. Pavasarī, sulu laikā, un vasarā cirsta koksne savu kvalitāti var zaudēt dažu nedēļu laikā.

Literatūra

1. Līpiņš, L. (1999) *Stumbru racionāla sagarumošanai*. Jelgava: LLU Meža izmantošanas katedra, apgāds *Liesma*, 75 lpp.
2. AS Latvijas Finieris E un B šķiras finierkluču kvalitātes prasības. Pieejams: <http://www.finieris.lv/lv/meza-ipasniekiem/finierklucu-iepirksana>.
3. Skuju koku zāģbaļķu kvalitātes prasības. SIA Metsaforest. Pieejams: <https://www.metsaforest.com/lv/Noderigi/Pages/default.aspx#Skuju-koku-zbau-kvalittes-prasbas>.
4. Papīrmalkas kvalitātes prasības. SIA Metsaforest. Pieejams: <https://www.metsaforest.com/lv/Noderigi/Pages/default.aspx>.